

Fortsatte studier over den nordiske stednavnetype lev (löv) II

A F B E N T S Ø N D E R G A A R D

Dansk stednavneforskning har fra tidsskriftets start i 1914 haft et forum i Fortid og Nutid. I forlængelse af en tidligere undersøgelse (Fortsatte studier over den nordiske stednavnetype lev I, Festskrift til Kristian Hald, 1974, s. 145 ff.) søger dr. phil. Bent Søndergaard, Tønder, i denne artikel at nå frem til en relativ datering af stednavnetypen lev.

»god metod fordrar, att man ej vid åldersbestämningar går längre tillbaka i tiderna än vad materialet fordrar« (Jöran Sahlgren i Häl-singborgs historia, I p. 110).

1.1. I kapitel IV af Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv), 1972, – i det følgende forkortet Indl. stud.¹ – har jeg forsøgt en relativ datering af levtypen ved hjælp af en udtømmende personnavnetypologisk analyse af forleddene. Resultatet heraf var, at lev som type placerer sig noget tidligere end sted og meget tidligere end torp (p. 156). Samme sted – p. 157 – fremhæves det, at det må efterprøves ved hjælp af andre metoder, om denne tidsmæssige placering af levtypen generelt holder stik eller ej.

Den følgende studie er et forsøg på at kontrollere holdbarheden heraf ved hjælp af en såkaldt *administrationshistorisk dateringsmetode*.

1.2. Til grund for undersøgelsen er lagt navnematerialet, således som det er præsenteret i Indl. stud. p. 37 ff. Af dette er følgende navne udskudt: *Hjelmslev*, der med sikkerhed kun kendes som herredsnavn, jvf. DS.XII p. 96 med henvisninger, samt de forsvundne bebyggelser *Kunderslev*, Horns h., og *Serridslev*, København. *Oxlöv* identificeres med det senere nedlagte *Oslöv*, Gråmanstorps s., N. Asbo h., jvf. I. Ingers i ale, Historisk tidskrift för Skåneland 1972, p. 20.

2.1. Det afgørende begreb i den her anvendte administrationshistoriske dateringsmetode er *sognavneprocenten*, idet man som bekendt går ud fra, at en navnetype med en meget høj sognavneprocent er væsentligt ældre end én, der har et betydeligt lavere procenttal.

Som det fremhæves af Vibeke Christensen og John Kousgård Sørensen i Stednavneforskning I p. 220 er teorien bag metoden denne: »Med hensyn til forskellene mellem de enkelte navnetyper i henseende til sognenavneprocenten, må de være udtryk for, at bebyggelser med navne af én type havde en vigtigere samfundsmæssig placering end bebyggelser med navne af en anden type ved sogneinstitutionens etablering.« – »Nogle bebyggelser havde, da sognedannelsen foregik, højere social position end andre, . . . og dermed større chance for også at blive centre inden for det ny administrative system. En nærliggende forklaring [her]på . . . er, at de har haft et længere tidsrum til at udvikle sig i.«

Personligt forekommer en sådan antagelse mig at være rimelig, men det må dog nok erkendes, at det snarere er en common-sense-betragtning end en i strengeste forstand videnskabelig hypotese, som gennem undersøgelser kan bekræftes eller afkræftes.

Vi må nemlig medgive, at vi ikke har en sikker historisk viden om, hvad der i det enkelte tilfælde har været årsag til, at netop dette stednavn blev sognenavn frem for andre, dengang da sognene blev grundlagt. Det er derfor også usikkert, hvor stor en rolle aldersfaktoren har spillet.

Følgende formulering af Kristian Hald, KLNLM: *Sogneavne*: »Fordelingen af s[ogneavne] på de forskellige navnetyper er udtryk for . . . i hvilket omfang bebyggelserne var så store og betydelige, da kirkerne blev bygget, at de gav navn til de pågældende sogne« er for mig at se ikke entydig med hensyn til dateringsproblematikken, da det ikke præciseres, hvorledes begreberne størrelse og betydning forholder sig til begrebet alder. Om diskussion af begrebet sogneinstitution som alderskriterium, se W. Laur, Schleswig-Holstein, p. 108 f.

Af den her nævnte grund kan en navneforsker næppe anvende den administrationshistoriske dateringsmetode uden en vis angst for fejlslutninger på grund af de mange usikkerhedsmomenter. Sligt maner til forsigtighed. Og dog er denne dateringsmetode næppe mere usikker end andre traditionelle dateringsmetoder, men en forfinelse af dateringsmetoderne og dermed en øget sikkerhed i aldersbestemmelsen er og bliver en påtrængende opgave for onomastikken.

2.2. Herefter skal jeg pege på tre specielle problemer ved den administrationshistoriske dateringsmetodes anvendelse af sognebegrebet. For det første er der det forhold at tage hensyn til, at den nuværende sogneinddeling ikke overalt svarer til den tidligst kendte. Der er både tale om sognetilkomst og navnlige om sognenedlæggelser. Ved beregningerne må man naturligvis gå

ud fra den tidligst kendte sognestruktur, jvf. Vibeke Christensen og J. Kousgård Sørensen, a. a. p. 221.

For levnavnenes vedkommende har jeg fundet følgende forskydninger:²
Oprindelige sogne navne er:

Araslöv, nu Färlövs s., Ö. Göinge h. (LAL).

Ferritslev, nu Rolsted s., Åsum h. (Trap V, p. 254).

Frerslev, nu N. Herlev s., Lyng-Frederiksborg h. (Trap II, p. 230).

Råbelöv, nu Fjälkestads s., Villands h. (LAL).

Saritslöv, nu Skurups s., Vemmenhögs h. (LAL).

Skjoldelev, nu Lading s., Sabro h. (Trap VIII, p. 242).

Ölöv, nu Ö. Vemmenhögs s., Vemmenhögs h. (LAL).

Araslöv, nu Nosaby s., Villands h. (LAL).

Omvendt var *Eslöv*, nu »stad«, oprindelig en by i V. Sallerups s., Harjagers h. (LAL).

For det andet må der specielt for de ældste bebyggelsesnavnetypers vedkommende antages at være en betydelig tidsmæssig diskrepans mellem navnenes formodede alder og beregningsgrundlaget herfor. Beregningerne hviler som sagt på sogne navneprocenten, og dette vil jo sige noget middelalderligt, thi sogneinstitutionen, således som den kendes i historisk tid, er organisk forbundet med kirkerne og dermed med kristendommen. Der henvises til KLN M: *Sogn*. De ældste bebyggelsesnavne må imidlertid antages at være væsentligt ældre end middelalderen. En fuldstændig forledsanalyse tyder således på, at hele levtypens produktivitet må være ophørt før år 1000, jvf. Indl. stud. p. 157 og 147. Ved hjælp af et middelalderligt måleinstrument, nemlig sogneinstitutionen, måler man altså noget, som må antages at være væsentligt ældre. Dette sker uden sikker viden om tidsfaktorens indvirken på sogneetableringen, jvf. ovenfor.

For det tredje en iagttagelse, som jeg har gjort ved at arbejde med denne type: Den stærke tendens til »gruppedannelse«, som er så karakteristisk for levnavnene, jvf. Indl. stud. p. 24 og 189 ff., bevirker, at man i nogle tilfælde – jeg har noteret 23 – inden for samme sogneenhed, benævnt med et levnavn, vil finde flere end ét navn af denne type. Dette betyder, at frekvensen af levnavne er så høj, at kun ét navn af denne type blandt flere teoretiske muligheder har kunnet tages i brug som overordnet navneenhed, d. v. s. sogne navn.

Det kan derfor ikke udelukkes, at en mere spredt geografisk fordeling af levnavnene ville have kunnet resultere i en højere sogne navneprocent.

Senere er jeg blevet opmærksom på, at Johannes Steenstrup i Historisk Tidsskrift VI række bd. 5, p. 360 bedømmer dette forhold anderledes – og i mine øjne forkert.

2.3. Den administrationshistoriske dateringsmetode, således som den er skitseret ovenfor, har en temmelig lang tradition bag sig i den systematiske levnavneforskningens historie. Den ældste anvendelse af den, som jeg kender til, findes hos August Sach i *Der Ursprung der Stadt Hadersleben*, 1892: »Wie der Umstand, daß sie [die Namen auf lev/leben] meistens bei Einführung des Christentums als Kirchorte gewählt wurden, für ihre frühe Bedeutung spricht, . . .«, p. 6. Kendtest i den ældre forskning er vel Steenstrups anvendelse af metoden i afhandlingen *Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie*. Følgende citat til illustration: »Paa den Tid, da Kirkerne byggedes og Sognene opstode [på Falster], havde altsaa de Byer, der ende paa *-lef*, været saa fremtrædende, at adskilligt over en Fjerdedel af Kirkerne blev bygget i dem«, p. 318, jvf. også p. 359 f.

Den senere forskning har bekræftet den tidligere forsknings resultater. Som eksempler anføres her: Andr. M. Hansen, *Landnåm i Norge*, p. 106: Mellem 50 og 60 % af de sjællandske levbyer er sogneavne, Marius Kristensen, *Aarbog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt 1912*, p. 134 f.: I Københavns amt – som i hele landet – er lev den endelse, der har det største antal kirkebyer, nemlig over 60 %, Sven Dahl, *Torna och Bara*, p. 26 f.: 49 % af de skånske lövnavne er sogneavne, Ole Widding, *Markfællesskab og Landskifte*, p. 147: Af de 9 lollandske levbyer er 7 kirkebyer.

Der er god overensstemmelse mellem den nordiske og den tyske forskning på dette punkt. Konkrete beregninger over sogneavneprocenten af de tyske lebennavne er mig ikke bekendt, men der er enighed om, at der er tale om en stor procentdel.

Som typeeksempel anføres her E. Schwarz, *NoB*. 1949, p. 75: »... viele [-leben-Orte] sind Pfarrdörfer geworden. Es handelt sich also bestimmt um alte Anlagen, deren Gründung einige Jahrhunderte den ältesten Belegen des 8. Jh. voranliegt«, jvf. også A. Bach, *Deutsche Namenkunde*, II p. 332.

3.1. Efter denne redegørelse for den administrationshistoriske dateringsmetode og dens tradition i levnavneforskningen går jeg over til at redegøre for mine egne undersøgelser. Ifølge mine beregninger er der i det samlede nordiske levområde 196 sogneavne og 156 ikke-sogneavne. Dette giver en sogneavneprocent på 55,7. Om tilsvarende beregninger på et andet grundlag, se Steenstrup, a. a. p. 360, og Gunnar Knudsen, *NK V* p. 80 f.

3.2. Denne procentberegning skal derefter jævnføres med tilsvarende for de andre navnetypers vedkommende. Som sammenligningsgrundlag er anvendt Kousgård Sørensens opstilling, -sted, p. 279 f.:

- løse*: 50,7 % sogne navne (af i alt 75 navne).
- um*: 45,6 % sogne navne (af i alt 250 navne).
- inge*: 40,0 % sogne navne (af i alt 400 navne).
- sted*: 36,4 % sogne navne (af i alt 368 navne).
- by*: 25,5 % sogne navne (af i alt 650 navne).
- torp*: 14,2 % sogne navne (af i alt 2000 navne).

(Beregningerne af typen sted, der omfatter hele det gammeldanske sprogområde, er foretaget af Kousgård Sørensen; de øvrige, der kun gælder det nudanske område, af Gunnar Knudsen. Mine egne levnavneberegninger omfatter som bekendt hele det nordiske sprogområde. Disse forskelle i beregningsgrundlaget er selvsagt et usikkerhedsmoment).

Følgende kommentarer knyttes til denne opstilling: Det ses, at lev har langt den højeste sogne navneprocent; og, forudsat at det teoretiske grundlag for den administrationshistoriske dateringsmetode er holdbart, er det hermed bekræftet, at lev hører hjemme blandt de allerældste gammeldanske bebyggelsesnavnetyper.

Dette bør ikke mistolkes. Det betyder ikke nødvendigvis, at *alle* levnavne tilhører den ældste navngivningsperiode, men det må betyde, at typens mest produktive fase falder her. Der er intet til hinder for at antage, at der også i vikingetiden har kunnet dannes levnavne, jvf. Indl. stud. p. 156 f. Tilsvarende forhold gælder naturligvis for de andre typer, og det ændrer derfor ikke ved grundlaget for den administrationshistoriske dateringsmetode.

Konklusionen på det personnavnetypologiske dateringsforsøg i Indl. stud. p. 156, nemlig at lev placerer sig noget tidligere end sted og meget tidligere end torp, bekræftes til fulde af denne undersøgelse, ja, man må sige, at den tidsmæssige afstand mellem lev og sted synes at være større efter denne beregningsmetode end efter den tidligere.

3.3. I Indl. stud. p. 31 har jeg på grundlag af navnefrekvensen opregnet syv nordiske levnavnekoncentrationer. Typens sogne navneprocent i disse områder er: Nordøstskåne: 50 % (af 24 navne), Sydvestskåne: 56 % (af 39 navne), Nordøstsjælland: 64 % (af 22 navne), Syd- og Vestsjælland: 69 % (af 54 navne), Lolland-Falster: 65 % (af 20 navne), Nordfyn: 53 % (af 32 navne), Midtøstjylland: 61 % (af 28 navne).

Disse tal giver anledning til følgende betragtninger: Sikkert sammenlignelige er procenterne næppe, da beregningsgrundlaget stedvis er ret lille.

I to tilfælde, nemlig Nordøstskåne og Nordfyn, ligger tallet under gennemsnittet. I ét tilfælde, nemlig Sydvestskåne, ligger det ubetydeligt over gennemsnittet, men i fire tilfælde, Midtøstjylland, Nordøstsjælland, Lolland-Falster, Syd- og Vestsjælland, ligger det over 60 %. I det sidste tilfælde er tallet endog så overraskende højt som 69 %, altså 13 % over gennemsnittet.

Dette får til følge, at det bør overvejes, om der i disse tal er støtte for den gamle teori om, at Sjælland – Lolland-Falster bør dog inddrages i overvejelserne – er levs ekspansionscentrum, hvorfor typen er ældst her.

For mig at se peger tallene i denne retning, uden at de dog p. g. a. de mange usikkerhedsmomenter kan *bevise* teorien, som derfor må kunne bekræftes ad anden vej, før den kan accepteres.

Hidtil har jeg været skeptisk over for denne teori, jvf. Forts. stud. I, p. 147, først og fremmest fordi den personnavnetypologiske undersøgelse af det samme problem i Indl. stud. p. 157 ikke gav mulighed for at slutte, at der skulle være aldersmæssige forskelle mellem de forskellige levnavnekoncentrationer.

3.4. I Indl. stud. p. 22 f. har jeg påvist, hvordan levtypen »udmarves« ved overskridelsen af det gammeldanske sprogområde i Sverige. Det er fristende at se en sammenhæng mellem dette og det forhold, at levtypens sogne-navneprocent i det nuværende Sverige uden for Skåne og Halland er så lav som 29, men det må dog indrømmes, at talmaterialet (21 navne) er så spinkelt, at der ikke kan drages sikre slutninger herudfra.

4.1. De to første systematiske forsøg på en relativ datering af levtypen, som jeg har gennemført, har givet et i alt væsentligt sammenfaldende resultat.

De traditionelle dateringsmetoder indeholder dog så mange usikkerhedsmomenter, at en række nye undersøgelser, der hviler på andre metoder, er påkrævet, før det er endegyldigt dokumenteret, at den tidsmæssige placering i forhold til andre typer af bebyggelsesnavne er som angivet her.

Noter

- 1 Fortsatte studier over den nordiske stednavnetype lev (löv) I, Festskrift til Kristian Hald, 1974, p. 145 ff. Forkortet: Forts. stud. I.

2 Oplysningerne om sogneforholdene i det nuværende Sverige er modtaget skriftligt fra Dialekt- og ortnamnsarkivet i Lund og Ortnamnsarkivet i Uppsala.
Om forkortelser se Indl. stud. p. 196 ff.

Deutsche Zusammenfassung

In Kapitel IV von »Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv)« (1972) hat der Verfasser an Hand einer personennamentypologischen Analyse der Bestimmungswörter eine relative Datierung des lev-Namen-Typus durchgeführt. Das Ergebnis ist, daß die lev-Namen zeitlich etwas früher als die sted-Namen und sehr viel früher als die torp-Namen angesetzt werden müssen.

In diesem Aufsatz überprüft der Verfasser mit Hilfe einer »verwaltungsgeschichtlichen« Datierungsmethode dieses Ergebnis.

Der Prozentsatz von Pfarrdörfern der verschiedenen Ortsnamentypen ist die Grundlage dieser Methode. (Wenn der Prozentsatz groß ist, ist der Typus alt, wenn er klein ist, ist er jung, so wird behauptet). Diese Theorie wird vom Verfasser kritisch analysiert.

Anschließend berichtet er über seine eigenen Untersuchungen: Der Prozentsatz von Pfarrdörfern der nordischen lev-Namen beträgt 55,7. Diese Ziffer wird mit entsprechenden Ziffern anderer Ortsnamentypen verglichen. Das Ergebnis dieser Untersuchung ist, daß der lev-Typus zu den ältesten altdänischen Siedlungsnamen gehört.